

DAVİD KRECH ET R. S. CRUTCHFIELD, *THÉORIE ET PRATIQUE DE PSYCHOLOGIE SOCIALE*, trad. d. H. Lesage, 2 vols. Pres. Univ. Paris, 1952, —

Müellifler kitabı içtımâî hayatın muhtelif cereyanlarına psikolojinin tatbik edilmesine merak eden profesörler ve talebeler için yazdıklarını söylüyorlar. Son yıllarda bu mevzuda bir çok mühim eser çıktığını haber verirken, bunlardan bilhassa W. Köhler, K. Lewin, E. Ch. Tolman'ın adları üzerinde duruyor ve Amerikada bu mevzua tahsis edilmiş başlıca dergileri zikrediyorlar.

Birinci fasıl içtımâî psikolojinin saha ve problemlerine aittir. İçtımâî psikolojinin iki manzarası vardır: o önce nazarî bir ilimdir, sonra bir takım tatbikattır. Bilhassa tatbikatu bakımından bu ilmin sahası çok geniştir. İçtımâî tahlilin tatbik edildiği üç seviye vardır: 1) Ferdin davranış seviyesi, 2) İçtımâî zümrelerin davranış seviyesi, 3) İçtımâî teşkilât ve müesseselerde cari olan davranış seviyesi. İçtımâî psikoloji ikinci ve üçüncü seviyelerle meşgul olur. Bunun için hayvan cemiyetlerinden misal veren müellifler bir karıncalar kolonisinin davranışını ele alıyorlar. Bununla beraber onlara göre insan zümrelerinin bazı mühim karakterleri vardır.

İçtımâî psikoloğ bir zümreyi nasıl tetkik etmeli? 1) Zümredeki uzuvlardan her birinin idrâk ve fikirlerini tetkik ederek; 2) Bir taraftan asıl zümreyi, bir taraftan da uzuvlardan her birini tetkik edip bunları karşılaştırarak. Bu zümreyi tanımak için filân ferd üzerinde diğerlerinin veya diğerleri üzerine onun ne derecede tesiri olduğunu araştırmalıdır ki, bu karşılıklı tesir içtımâî psikoloji dilinde «dinamik» adını alır. Müesseselerin tetkikine gelince: içtımâî psikoloji ve zümre dinamiği usullerine katılmak üzere, bu da üçüncü usulü teşkil eder. Burada dikkat içtımâî teşkilâtlar ve müesseseler üzerine çevrilmiştir. Onların nasıl doğdukları, tekâmül ettikleri, karakterleri ve karşılıklı münasebetlerinin ne olduğu bahis mevzuudur. Burada «müessesevî davranış» denen bir ifade de kullanılmaktadır. Bu suretle kanun ve âdetlerle kuşatılmış ve tanzim edilmiş olan her türlü davranış anlaşılıyor. Bu üç usulden her biri içtımâî psikolojiyi inhisar altına alamaz. Her biri yerine göre kullanılır ve birbirini tamamlar. Fakat üç tahlil seviyesi arasında tamamlayıcılık münasebetleri vardır.

Müellifler kitapta motivation, idrâk ve deneme prensiplerini araştırdıktan sonra (Fasıl I - IV), içtımâî process'leri tetkik etmekte (Fasıl V - IX); bundan sonra da bu prensipleri bazı muasır içtımâî problemlere tatbik etmektedirler. Tatbik edilen başlıca problemler ırklar peşin hükmü, iktisadî çatışmalar, milletlerarası gerginliklerdir. Sosyal psikoloğ menşeyi arayan (génétique) yaklaşma ile doğrudan doğruya dinamik yaklaşmayı ayırmalıdır. Bu iki yaklaşma veya iki tetkik tarzının karıştırılması bir çok yanlışlıklara sebep olabilir. Meselâ Freud mektebi genetik yaklaşma üzerinde durmuştur. Bundan başka bir de biocentrique bir yaklaşma tarzı vardır. Fakat «dinamik» tetkik tarzı her ikisinden de farklıdır. Burada psikolojik bir sahanın bünyesini tetkik etmek bahis mevzuudur. «Psikolojik saha» mefhumu bu ilim için çok mühimdir. Bu suretle ferdin yaptığı *dünya* tecrübesiyle, merkezi beyin olan sinir faaliyetleri şeklinde çift manzarası olan neuro-psychique bir process anlaşılmalıdır. «Psikolojik saha» ferdin suurlu tec-

rübelerine irca' edilemez, zira burada bir çok şuur-altı asabî-ruhî faktörler işe karışmaktadır. Bu tarife göre psikolojik saha üç nevi tesire tâbidir: 1) Fizik dış çevreden gelenler; 2) İç fizyolojik halî aksettirenler; 3) Geçmiş tecrübelerinin asabî izlerinden gelen tesir. Psikolojik saha, her an karşılıklı tesir halinde bulunan bu muhtelif âmillerin dinamik bütünlüğüdür. Fakat bu tesirlerden çıkan dinamik birlik olmak itibariyle, psikolojik saha onlardan her birinden farklıdır. Görülüyor ki bu metod eski psikolojik usullerin hepsinden ayrılıyor ve onlara irca'ı imkânsız bir saha bulmak iddiasında bulunuyor.

Bundan sonra müellifler dinamik sahayı harekete getiren ihtiyaçlar ve icabat üzerinde duruyorlar. Sonra bu ihtiyaçları durduran veya inhıraf ettiren âmillerle geçiyorlar: burada fizik muhitin, biyolojik tehditlerin, psikolojik karmaşıklık, içtimâî muhitin oynadıkları rolleri tetkik ediyorlar. Tehditler ve inhırafların neticeleri çok muhtelifdir. Tehditlerin eseri bilhassa dinamik münasebetlerdir. Bu neticelerin mahiyeti kısmen tehditlerin şiddetine tâbidir. Tehditlerin neticesi zarurî olarak fena değildir. Fakat bunlar arasında mühim bir kısmı vasıtaların gayeler yerine konması, intibaksız cevaplar, mütecavizlik tepkileri, gerilemeler, çekilme davranışları, içe itilmeler (refoulement), yükseltmeler (sublimation), aklileştirme ve proje kurmalar, bencilikler v. s. dir.

Biz bütün bu nevi dinamik tepkiler ve neticeleri 1926 da yazdığımız ve 1930 da neşrettiğimiz *Cemiyet ve Marazî şuur* adlı tetkikimizde göstermiştik [H. Z. Ülken, Cemiyet ve marazî şuur, Felsefe yıllığı, cilt I. 1931 sh. 112]. O tetkikte intibak, çatışma mefhumlarını incelemek suretiyle marazî ve normal şuur hâdiselerinin nasıl fizik ve sosyal muhitte uzvî yapı arasındaki karşılıklı tesirden doğduğu ve burada muhtelif intibaksızlıklar ve bir çok dereceden nisbî intibakların vücade geldiğini göstermiştik. Müstakil bir kitabın mevzuu olan bu tetkik, önce Türkiye Akıl Hıfzıssihhası Cemiyetinin birinci tebliği olarak okunmuş ve münakaşa edilmiş (münakaşaya iştirak edenler Dr. F. K. Gökay, Dr. Ş. A. Kansu, Dr. H. Kenan, Dr. Nami v. s. idi). Sonradan adı geçen yılda 112 sahife halinde neşredilmişti. Aynı mevzu üzerine 1941 yılında Akıl Hıfzıssihhası Cemiyetinin diğer bir kongresinde bazı ilâvelerle ikinci bir tebliğ okuduk. Burada on yıl içinde bu fikrin garpta nasıl revac bulduğunu H. Claude ve talebesi M. Leconte'un 1936 - 37 deki araştırmalarıyla gösterdik. Ertesi yıl Bakırköy hastanesinde merhum Prof. Mazhar Osman'ın müsaadesiyle beş talebemizle beraber bu mevzu üzerinde hasta fişlerini tetkik etmek suretiyle tecrübî bir araştırma yapmaya başladık. Altı ay devam eden bu araştırmada yedi yüz doksan iki fiş gözden geçirdik. Tamamlanması için bir o kadar fişin daha görülmesi lâzımgeldiği halde, o sırada baş hekim olan Dr. Ahmed Şükrü'nün zamanında bu tetkiki yarıda bırakmaya mecbur kaldık. 1944 - 1948 yılları arasında Amerikada bu mevzuu karşı alâkanın birdenbire arttığını American journal of Sociology'nin o tarihlere ait nüshalarındaki makaleler göstermektedir. Tecrübî araştırmalar tamamlandığı zaman eseri yeni şeklele neşretmeyi düşünüyoruz.

Dinamik psikoloji ve içtimâî psikolojiye ait bu nevi araştırmalar Amerikada bilhassa 1934 den sonra ehemmiyet kazanmaya başlamış ve yukarda adı geçen K. Lewin'den başka Murphy ve talebeleri Cantril, Sherif ve diğer psikoloğlar eserlerini son yıllarda neşretmişlerdir. Burada hulâsa ve tahlil ettiğimiz eser bütün bu

yeni cereyanı ve araştırma tarzını hulâsa eden bir manüel olması bakımından dikkate değer.

Bundan sonra müellifler aynı metodları kullanarak âlem idrâkini tetkik ediyorlar. İdrâkin sosyal psikolojisi de diğerleri gibi büsbütün yeni bir mevzudur. Bu araştırmalara göre idrâk başlıca iki türlü faktöre tâbidir: 1) Yapı faktörleri, 2) Fonksiyon faktörleri. Fakat hakikatte bu iki nevi faktör arasında karşılıklı tesir vardır. Bu araştırmalar Arbuthnot, Mac Leod, Goodman, Levine, Chein, Mruphy, Tolman, Asch v.s. taraflarından yapılmıştır ve yapılmaktadır. İdrâkte bütünüün parçalar üzerine tesiri prensipi yakın senelerde Cantril ve Sherif tarafından şu tarzda da formulé edilmiştir (1947): Her tenbih kendisiyle beraber organize olan diğer tenbihlere nisbetle idrâk edilir. Onlar bunu «referans sistemi» mefhumile ifade ediyorlar. Sherif (1935, 1936) bu kitapta müelliflerin ileri sürdükleri Önerme III. ü kendi sosyal psikolojisinin merkez fikri haline koydu, bir çok ve çeşitli hâdiseyi tefsir için kullandı. Psiko-fizikte bu «referans sistemini» teyid edecek pek çok misal vardır. Wever ve Zenar (1936) bu meseleye dair pek çok tecrübe yaptılar. Hükümler içtimaî bir mevzua tatbik edildiği zaman aynı neticeler elde edilmektedir. Mc Garwey (1943) bu mevzuu inceledi. Helson kendi intibak nazariyesine tâbi olarak idrâklerle hükümlerin izafiliği hâdisesini tetkik etti.

Krech ve Crutchfield daha sonra idrâklerin yeniden organize edilmesini, itikadlar ve vaziyet almaları (attitude), itikadların doğuşu ve inkişafını tetkik ettiler. İtikatlar Carlson (1931), Newcomb (1931), Bartlett (1932), Allport ve Postman (1947), Queener (1947), Sanford (1946), Krech (1946) v.s. taraflarından tetkik edilmiştir. İtikatların doğuşu ve inkişafı da Morgan (1936), Murphy ve Newcomb (1936), Hirschberg (1942), French (1947) ve daha bir çok psikoloğun araştırma mevzuu olmuştur.